

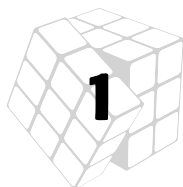
invence

ERNŐ RUBIK

PŘÍBĚH NEJSLAVNĚJŠÍHO HLAVOLAMU

LEDA 2020

*„Svět je jeden velký hlavolam,
v němž není třeba hledat smysl.“*

SOKRATES

SPOUSTA RODIČŮ určitě zažila totéž co já: okamžiky, kdy svoje děti pozorují s podivným úžasem a odstupem, z úplně jiné perspektivy než jako máma a táta. V těchto osvícených a někdy naprosto kouzelných chvílích si připadám, jako bych svoje děti potkal úplně poprvé, a zjišťuju, že jsou pevně zakořeněné ve světě, který se mnou nemá nic společného. Během těch momentů, které nelze naplánovat a nedochází k nim moc často, si u nich s překvapením všímám věcí, které

jsem nikdy předtím neviděl. Třeba specifického tónu hlasu nebo zcela neočekávané myšlenky. Někdy mě naprosto zaskočí nějaký nezvyklý koníček, o kterém jsem vůbec netušil, že ho mají.

A s mým nejstarším potomkem je to úplně stejné. Kostka je totiž moje dcera. Původně s těmi ostrými hranami vypadala spíš jako kluk, ale stačilo hrany zabrousit, a je z ní krásná holčička.

Ačkoli je nedílnou součástí mého života už téměř půl století, stále mě dokáže vyvést z míry něčím nečekaným. Někdy si s těmi tvrdými plastovými krychličkami prostě jen hraju a znovu mě začne udivovat, jak se chovají. To vzájemné působení sil a soudržnost jednotlivých prvků mi připomíná kapku vody, co se drží na stole, uvězněná v kulovitěm tvaru povrchovým napětím. Líbí se mi, co všechno v sobě Kostka ještě skrývá, a její tvar vyloženě lahodí mému oku. Tvar krychle si obvykle spojujeme s předměty, nad jejichž chováním nemáme kontrolu – jako například hracími kostkami. Na mé Kostce ale nic nahodilého ani nezvladatelného není. Tedy pokud jste jí ochotni věnovat určitou dávku trpělivosti a zvědavosti.

+ + +

NESNÁŠÍM PSANÍ. Přesto teď píšu tuhle knížku a už není cesty zpátky. Alespoň si psaním procvičím své technické a intelektuální schopnosti. Jako levák ve světě plném praváků jsem si s psaním užil svoje, ale musím přiznat, že jsem měl štěstí na učitelku – ta naše nás nenutila, abychom bojovali se svými přirozenými dispozicemi. Nepoužívala nátlak, musel jsem jen odvést zadanou práci. Trápí mě mnohem abstraktnější problém: Jak můžeme slovy zachytit všechny aspekty života?

To neznamená, že bych nebyl náruživý čtenář. Jenže když mám psát o něčím životě (konkrétně *svém*), připadám si téměř paralyzovaný. Není to poprvé, co si pohrávám s myšlenkou napsat o tom, co jsem zažil, o času stráveném s Kostkou, což ovšem také nevyhnutelně obnáší vyprávět celý svůj příběh. Až dosud jsem se lenošivě poddával pokušení nepsat vůbec. Teď ale mám stejně silné nutkání odvést dobrou práci, pokusit se vytvořit něco autentického. Proto jsem se rozhodl, že budu k psaní přistupovat, jako by to byl hlavolam, a jako předlohu jsem zvolil ten, který znám nejlépe – Kostku, stvořenou v roce 1974. Jako objekt má spoustu společných rysů se způsobem psaní, který mám osobně nejradši. Je jednoduchý a zároveň komplikovaný, pohyblivý i stabilní. Jedna vrstva je patrná na pohled, další skrytá.

Jednoduché a komplikované. Pohyblivé a stabilní. Odhalené a skryté. Nevidím protiklady jako dva rozpory, které je potřeba vyřešit, ale jako velice užitečné protipóly. Lepší než se nechat otrávit tou nesmiřitelnou protichůdností je uvědomit si, že díky rozporům nacházíme spojitosti, na které bychom pravděpodobně jinak nepřišli. Na papír se nedá plně zachytit trojrozměrnost. Pokud budu ale nahlížet na všechna témata své práce a života pod zorným úhlem protikladů, možná objevím rozměry, které by mi psaní mohly usnadnit.

+ + +

ASI NEMUSÍM ŘÍKAT, že Kostka na sebe strhla mnohem víc pozornosti, než jsem si kdy dokázal představit. Je opravdu zvláštní (a mě to překvapuje úplně stejně jako kohokoliv jiného), že fascinace tak jednoduchým, v podstatě primitivním předmětem vydržela několik desetiletí, a to mluvíme o období nevídané technologické revoluce. A navíc se rozvíjela. Z Kostky se stala hračka pro děti, nemilosrdný závodní sport, prostředek technologického výzkumu a pokroku v oblasti umělé inteligence i tajemné matematiky. Lidé jí dávali vinu za rozvody (a manželství) nebo onemocnění známá jako „kostkový palec“ či „Rubikovo zápěstí“.

A všechna tahle pozornost s sebou přinesla... dotazy. Novináři, fanoušci a náhodní známí po celém světě mi často kladou jedny a tytéž otázky (jako bych snad mohl vytáhnout z rukávu odpovědi, které by odhalily všechna tajemství mého hlavolamu) a já bych je rád smetl ze stolu hned na začátku, pokud vám to nevádí.

Jak jste vymyslel Kostku?

Dumal jsem nad geometrickým problémem a přemýšlel, jak by se dal znázornit. Až jsem vytvořil cosi, z čeho se později stala Kostka.

Jak dlouho vám to trvalo?

Začal jsem na jaře roku 1974 a v lednu 1975 jsem zažádal o udělení patentu.

Za jak dlouho dokážete Kostku vyřešit? Jaký máte nejrychlejší čas?

Nemám ponětí. Nikdy jsem si to neměřil.

Jaký je na to trik?

Žádné triky nejsou.

Proč jste Kostku vymyslel? (Tahle otázka mě vytáčí ze všech nejvíc.)

Objevil jsem problém, který upoutal moji pozornost a už mě nepustil.

Pokud jste jako čtenáři očekávali, že v mé knize najdete odpovědi na podobné otázky, tak tady je máte a už nemusíte číst dál. Zároveň si dobře uvědomuji, že odpovědět na otázku není tak těžké jako dokázat zformulovat tu správnou otázku. Zajímavé odpovědi se totiž člověk může dočkat pouze v reakci na dobrou otázku.

A jakéže bych tedy slyšel raději? Jedna vás už možná napadla: Když jsem tak dlouho „nesnášel psaní“, proč jsem se najednou rozhodl napsat knihu? Přiznávám, že jsem k tomu měl poněkud sobecké důvody. Navzdory všem svým nedostatkům nabízí psaní možnost prozkoumat řadu otázek, a získat tak hlubší porozumění nastoleným tématům. Takže i když ho zrovna „nemusím“, strašně rád se snažím věci lépe pochopit, zejména ty, které nám připadají samozřejmé. Proč se chováme tak, jak se chováme? Co nás motivuje k tvoření? Co lidi inspiruje k tomu, aby vymysleli něco, co před nimi ještě nikdo nevymyslel?

Jedná se také o pokus lépe porozumět nebyvale dlouhodobé popularitě Kostky. Co to vypovídá o našem způsobu myšlení? Znamená to, že existují nějaké univerzální vlastnosti, které nás sblížují?

Jeden příklad Kostčiny schopnosti překonat zdánlivě nesmiřitelné rozdíly se odehrál hned zkraje. V roce 1978, krátce poté, co se poprvé objevila na pultech

hračkářství v Budapešti, odkud pocházím, jsem se svou novorozenou dcerkou v kočárku zajel na dětské hřiště.

A koho jsem tam nepotkal! Svoji Kostku! Vlastně v tom parku byly dvě a hráli si s nimi dva úplně rozdílní lidé. Jedním byl asi osmiletý chlapec. Ušmudlaný a bosý, vypadal, jako by jeho matka odjela na týden pryč a otec neměl nejmenší chuť ho vykoupat. Špinavý od hlavy až k patě seděl spokojeně na zemi a hrál si s první Kostkou. Druhou vytáhla z luxusní kabelky mladá maminka kolem třiceti, která vypadala, jako by právě vyšla ze salonu krásy. Seděla na lavičce a byla tak ponořená do bitvy s ní, že na dítě v kočárku si vzpomněla jen výjimečně. Naprosto ohromený jsem žasl nad tím, že tihle dva naprosto protikladní lidé mají ve tváři úplně stejný výraz.

Od té doby jsem ten výraz viděl nesčetněkrát po celém světě: klidný jako ve spánku, a přesto vyzařující aktivitu. Výraz pekelného soustředění, uzavření se do sebe, ztráty kontaktu s okolním prostředím a vnějším světem. Ti lidé vypadají, jako by meditovali, až na to, že jejich nitro není ve stavu klidu, ale zaneprázdnění. Nacházejí se ve vzácném okamžiku pokojného soužití řádu a chaosu.

+ + +

PRÁVĚ MI DOŠLO, že jsem jednu věc považoval za samozřejmou: stejně jako já nesnáším psaní, a přesto píšu tuhle knížku, vy možná neradi čtete, a přesto ji teď držíte v ruce. Pokud tomu tak je, musím vám poděkovat, že jste jí dali šanci. Není třeba ji přečíst na jeden zátah, ani od první stránky až po tu poslední. Zkoumejte si ji, jakýmkoliv způsobem se vám zlíbí, jen by vám nemělo vadit, že se v ní občas trochu ztratíte. Moje myšlenky, postřehy a poznámky jsou jako kousky skládanky rozházené po stránkách – tahle vnitřní struktura je stejně jako u Kostky skrytá a konečný výsledek záleží jen a jen na vás: každý čtenář je jiný a promítá do knihy své vlastní zájmy, nadání, sny, profese, vášně a rozpory, neexistuje tedy jediný „správný“ způsob, jak ji číst. Všechny kousky možná nezapadnou tam, kam by měly pasovat, což ale taky vůbec není nutné.

Tato knížka se dotkne spousty témat: kreativity, symetrie, vzdělání, architektury, otázek, hravosti, protikladů, krásy. Ve své podstatě je ale o hlavolamech. O hlavolamu, jakým jsem já. O podivném hlavolamu, který jsem vymyslel před téměř padesáti lety. O hlavolamech, jakými je každý z nás.

+ + +

MŮJ OTEC nebyl žádný hračička, ale seriózní konstruktér. Ernő Rubik starší bývalo dobře známé jméno v oblasti letectví – a to nejen v Maďarsku. Celý život se pokoušel sestrojít dokonalý větroň, byl tím doslova posedlý. Obdržel několik patentů a navrhl přes třicet modelů letadel a větroňů a také miniauto z hliníku. Až jako dospělý jsem si uvědomil, že pokaždé, když pracoval na nějakém modelu, přemýšlel o materiálech a zvažoval všechny ostatní detaily, řešil vlastně velice praktické a komplikované hlavolamy. Možná jsem se nechal inspirovat, když jsem ho viděl pracovat, anebo jsem prostě byl jen zvědavé dítě, ale už od malička jsem vyhledával různé hlavolamy a trávil nad nimi celé hodiny. Jednou z mých oblíbených činností bylo vymýšlet strategie, jak nalézt nová, efektivnější řešení.

Měl jsem rád různé hlavolamy – z různých důvodů, protože každý nabízel něco jiného. Na některých mi vyhovovala jejich flexibilita a možnost variantních řešení. U jiných se mi líbila jednoduchost jejich základní myšlenky. U dalších, že mi poskytovaly prostor pro improvizaci. Dával jsem přednost těm složitějším a dodnes si pamatuji ty pocity při řešení: zvědavost, soustředěnost, chvílky zmatenosti a frustrace, pak nadšení, když se mi podařilo rozhodující propojení, a nakonec uspokojení, když jsem nad nimi zvítězil.

Zájem o hádanky je v podstatě univerzální. Hlavo-
lamy existují už od samých počátků lidských dějin.
Antropologové, kteří skládají dohromady úlomky mi-
nulosti, je nacházejí po celém světě. Ten, který jsem
vymyslel v roce 1974, vzešel tedy z prastarého rodo-
kmenu a stejně jako jeho prapraprapředchůdci může
být pro jednoho hráče inspirací a pro druhého zůstat
záhadou.

+ + +

ŘEŠENÍM HLAVOLAMŮ jsem si jako dítě trénoval
mysl: osvojoval jsem si povahu otázek, které vyvoláva-
ly, i to, jak nacházet odpovědi. Nikdo mi neurčoval,
kterými se mám zabývat, nikdo nehodnotil moje vý-
kony ani nesledoval, jestli jsem je vyřešil. Pokud jsem
nedokázal najít řešení anebo jsem s tím měl problém,
začal jsem druhý den znovu. Byla to samotářská zá-
bava. Zato jsem pokaždé vyhrál, jelikož jsem neměl
žádného soupeře. Takhle jsem o tom ale nepřemýšlel.
Tehdy mě nejvíc bavilo, že můžu hlavolamy využít ja-
ko výchozí bod k objevování jiných věcí.

Hlavo-
lamy totiž rozvíjejí důležité vlastnosti potřeb-
né pro rozvoj lidské kreativity: soustředěnost, zvěda-
vost, hravost, touhu najít řešení. Nemusejí být pouhou

